

Κεφάλαιο 3

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία ανάμεσα
στον ισλαμικό και το δυτικοευρωπαϊκό κόσμο
(8ος – 9ος αιώνας)

Κεφάλαιο 4

Η ακμή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας
Η Ευρώπη και ο αραβοϊσλαμικός κόσμος
(9ος – 11ος αιώνας)

Κεφάλαιο 3

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία ανάμεσα στον ισλαμικό και το δυτικοευρωπαϊκό κόσμο (8ος – 9ος αιώνας)

A. Μεταρρυθμίσεις στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία

Εκλογή Νόμων

Πολλοί ιστορικοί πιστεύουν ότι τα έθιμα από διάφορες περιοχές της αυτοκρατορίας επηρέασαν τους νόμους αυτή την περίοδο. Με τη σειρά τους οι νόμοι αυτοί επηρέασαν αργότερα τη νομοθεσία σε πολλούς σλαβικούς λαούς. Οι νέοι νόμοι, ανάμεσα στα άλλα, προστάτευαν το γάμο, την οικογένεια και τους φτωχούς.

Π 3.1

Ο γάμος στους χριστιανούς γίνεται ανάμεσα σε έναν άντρα και μια γυναίκα που έχουν φτάσει στην κατάλληλη ηλικία. Αυτή είναι για έναν άντρα τα δεκαπέντε και για μια γυναίκα τα δεκατρία χρόνια. Αν το επιθυμούν και οι δύο και οι γονείς τους συμφωνούν, ο γάμος γίνεται είτε με έγγραφο είτε με το λόγο.

Εκλογή νόμων, έτος 726

B. Εσωτερικές συγκρούσεις στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία Η Εικονομαχία

Θεολογικά επιχειρήματα

Οι εικονομάχοι έλεγαν ότι πρέπει να φύγουν οι εικόνες από τη χριστιανική λατρεία, γιατί ο άνθρωπος δεν μπορεί να καταλάβει και να απεικονίσει το Θεό. Στις πηγές της περιόδου οι εικονομάχοι αποκαλούσαν τους αντιπάλους τους «ειδωλολάτρες» και «ξυλολάτρες».

Π 3.2

Οι εικόνες είναι σαν τα είδωλα. Και άρα αυτοί που τις προσκυνούν είναι ειδωλολάτρες. Όμως δεν πρέπει να προσκυνούμε κατασκευάσματα των ανθρώπινων χεριών και κάθε είδους είδωλο. Πληροφόρησέ με ποιος μάς κληρονόμησε αυτή την παράδοση, δηλαδή να σεβόμαστε και να προσκυνούμε κατασκευάσματα χεριών, και εγώ θα συμφωνήσω ότι αυτό είναι νόμος του Θεού.

Επιστολή του βυζαντινού αυτοκράτορα Λέοντα Γ' στον πάπα Γρηγόριο Β', πρώτο μισό 8ου αιώνα
Μετάφραση: Μ. Βερέττας

Από την άλλη πλευρά, οι εικονολάτρες υποστήριζαν ότι δε λατρεύουν την εικόνα, αλλά το πρόσωπο που εικονίζεται σε αυτή. Εξάλλου, από παλιά οι χριστιανοί

πίστευαν ότι ο Χριστός, η Παναγία και οι άγιοι μπορούν να απεικονιστούν με ανθρώπινη μορφή. Και η ίδια η χριστιανική Εκκλησία είχε δεχτεί επίσημα τις εικόνες σαν μέρος της λατρείας. Οι εικονολάτρες αποκαλούσαν τους αντιπάλους τους: «εικονοκλάστες», «εικονοκαύστες», «χριστιανοκατήγορους» και «σαρακηνόφρονες», δηλαδή πιστούς του ισλάμ.

Προσκυνώ και σέβομαι το Σταυρό [...], γιατί [...] ήταν όργανο για τη σωτηρία των ανθρώπων. Πώς λοιπόν να μην προσκυνήσω και τις εικόνες που κατασκευάζουν οι πιστοί με αγαθή πρόθεση και με σκοπό να δοξάζουν και να θυμούνται τα παθήματα του Χριστού; [...] Ότι δεν προσκυνώ το υλικό [που είναι φτιαγμένες οι εικόνες] είναι φανερό, διότι, αν καταστραφεί το σχήμα ενός σταυρού που είναι κατασκευασμένος από ξύλο, το ρίχνω στη φωτιά να καεί. Το ίδιο συμβαίνει και με το ξύλο των εικόνων, όταν καταστραφεί.

*Ιωάννης Δαμασκηνός, Για τις εικόνες, πρώτο μισό 8ου αιώνα
Μετάφραση: Λ. Τσακτσίρας*

Π 3.3

Μοναχοί

Οι μοναχοί ήταν οι πιο θερμοί εικονολάτρες. Οι εικονομάχοι αυτοκράτορες πήραν από πολλά μοναστήρια την περιουσία τους κι εξόρισαν αρκετούς μοναχούς. Να τι έκανε το 769 ο στρατηγός στο Θέμα των Θρακησίων Μιχαήλ ο Λαχανοδράκοντας:

Συγκέντρωσε όλους τους μοναχούς και τις μοναχές του Θέματος των Θρακησίων στην Έφεσο. Τους οδήγησε σε μια πεδιάδα [...] και τους είπε: «Όποιος επιθυμεί να υπακούσει στο βασιλιά [στο βυζαντινό αυτοκράτορα], όπως και εμείς υπακούμε, να φορέσει ένα λευκό φόρεμα και να πάρει για σύζυγό του μια γυναίκα αυτή τη στιγμή. Όποιοι δεν υπακούσουν, θα τυφλωθούν και θα εξοριστούν στην Κύπρο». Και μόλις τέλειωσε το λόγο του τον έκανε πράξη.

Θεοφάνης, Χρονογραφία, αρχές 9ου αιώνα

Π 3.4

Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδος

Η Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδος στη Νίκαια (787) ακύρωσε τις αποφάσεις που είχε επιβάλει ο Κωνσταντίνος Ε΄ και διέταξε να καταστραφούν όλα τα εικονομαχικά έργα. Αποφασίστηκε ότι οι χριστιανοί πρέπει να προσκυνούν τα πρόσωπα που είναι στις εικόνες και όχι τις ίδιες τις εικόνες.

Να έχουμε και τις σεβαστές και άγιες εικόνες παντού [...] και να τις φυλάμε και να τις προσκυνάμε τιμητικά, όχι όμως και να τις λατρεύουμε αληθινά [γιατί η λατρεία], σύμφωνα με την πίστη μας, ταιριάζει μόνο στη θεϊκή φύση [...], γιατί η τιμή πηγαίνει στο πρόσωπο της εικόνας και εκείνος που προσκυνά την εικόνα, προσκυνά όποιον είναι ζωγραφισμένος σ' αυτή.

Πρακτικά της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου (απόσπασμα), έτος 787

Π 3.5

Γ. Το Χαλιφάτο των Αβασιδών και η ακμή του αραβοϊσλαμικού κόσμου

Π 3.6

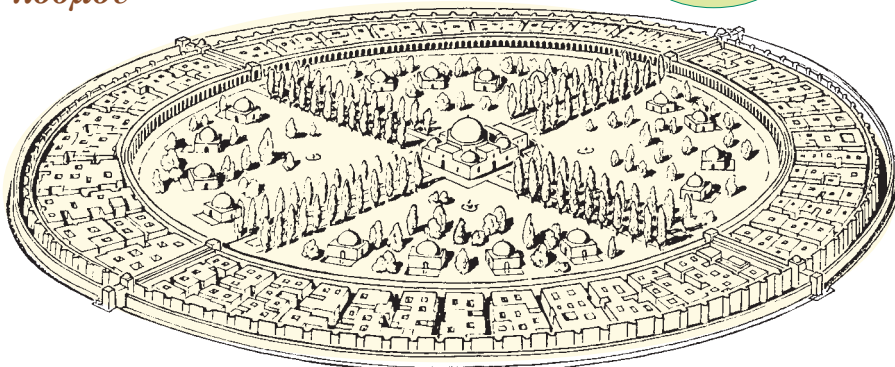
Βαγδάτη

Η Βαγδάτη αρχικά ήταν πόλη χτισμένη κυκλικά. Στο κέντρο υπήρχε το παλάτι του χαλίφη και το κεντρικό τζαμί. Γύρω είχε τείχος με τέσσερις κύριες πύλες. Έξω απ' το τείχος ήταν το εμπορικό και βιοτεχνικό κέντρο.

Ο πληθυσμός της πόλης αυξήθηκε πολύ γρήγορα.

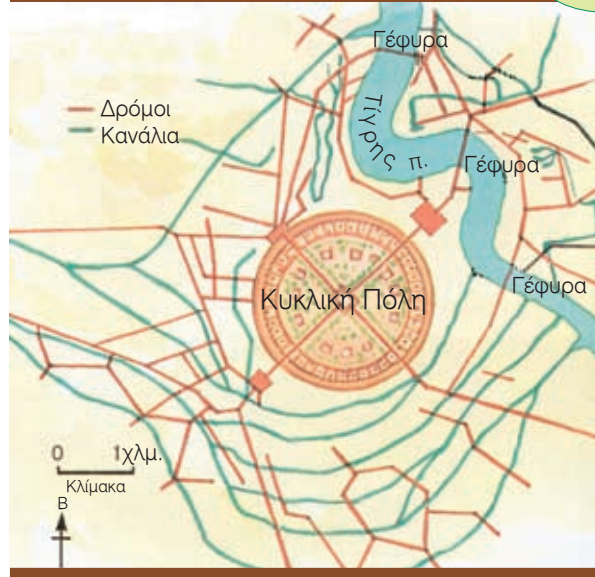
Γι' αυτό σύντομα κατασκεύασαν νέο τείχος. Τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα ζούσαν στην αριστερή όχθη του Τίγρη. Εκεί χτίστηκε και το νέο παλάτι του χαλίφη.

Η Βαγδάτη είχε πολλά δημόσια κτίρια: παλάτια, τζαμιά, σχολές, βιβλιοθήκες, πτωχοκομεία, λουτρά, αγορές, χάνια κτλ. Το 1258 οι Μογγόλοι κατέστρεψαν την πόλη κι έτσι κανένα μνημείο από αυτή την περίοδο δε σώζεται σε καλή κατάσταση.

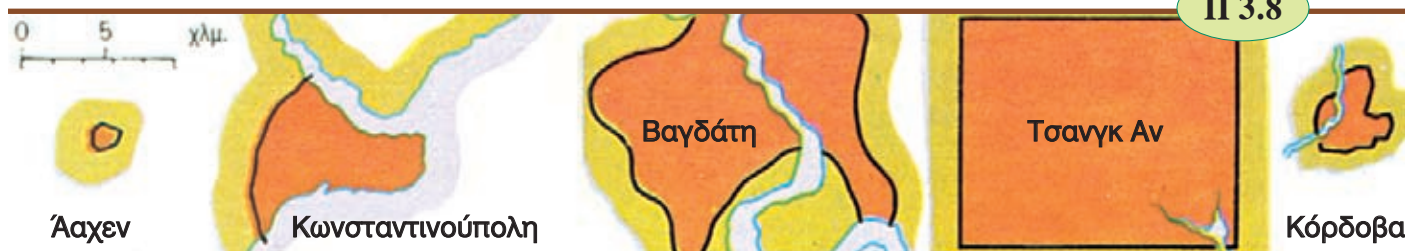
Η Βαγδάτη στις αρχές του 9ου αιώνα

Π 3.7

Μεγαλύτερες πόλεις

Π 3.8

Ο χάρτης απεικονίζει στην ίδια κλίμακα τις πόλεις Άαχεν, Κωνσταντινούπολη, Βαγδάτη, Τσανγκ Αν και Κόρδοβα. Στις αρχές του 9ου αιώνα η Βαγδάτη και το Τσανγκ Αν, η πρωτεύουσα της Κίνας, ήταν οι μεγαλύτερες πόλεις στον κόσμο. Είχαν πληθυσμό περίπου 1.000.000 κατοίκους η καθεμιά. Η Κωνσταντινούπολη είχε την ίδια περίοδο γύρω στους 250.000 κατοίκους. Δυτικά της Κωνσταντινούπολης η σημαντικότερη πόλη ήταν η Κόρδοβα στην Ιβηρική χερσόνησο. Το Άαχεν στη σημερινή Γερμανία είχε 2.000–3.000 κατοίκους περίπου.

Βακούφια

Κάθε μουσουλμάνος μπορούσε να κάνει ένα βακούφι αν αφιέρωνε σ' αυτό όλη την περιουσία του ή ένα μέρος της. Με την περιουσία αυτή ιδρύονταν και συντηρούνταν τζαμιά, πτωχοκομεία, θρησκευτικά σχολεία (μεντρεσέδες), βιβλιοθήκες, λουτρά, χάνια κτλ. Τα βακούφια ήταν αφιερωμένα στο Θεό. Γι' αυτό το κράτος δεν μπορούσε να τα φορολογήσει ή να τα κάνει κρατικά.

Διεθνές εμπόριο και οικονομική ανάπτυξη

Κίνα

Π 3.9

Ασημένιο σκεύος (7ος - πρώτο μισό του αιώνα) και πιάτο με διακόσμηση (8ος αιώνας) από την Κίνα των Ταν. Κολοσία (Γερμανία), Μουσείο Τέχνης της Άπω Ανατολής.

Π 3.11

Η δυναστεία Ταν διαλύθηκε αφού κυβέρνησε τρεις αιώνες. Αιτία ήταν οι μεγάλες στρατιωτικές δαπάνες, τα κινήματα στις επαρχίες που έκαναν οι διοικητές τους και οι μεγάλες αγροτικές εξεγέρσεις. Η Κίνα τότε χωρίστηκε σε πολλά μικρά βασίλεια.

Π 3.10 Η Κίνα την εποχή της δυναστείας Ταν (618-907)

Από το 618 μέχρι το 907 στην Κίνα κυβερνά η δυναστεία **Ταν**. Την περίοδο αυτή η Κίνα ακμάζει. Αναπτύσσεται η γεωργία, η βιοτεχνία και το εμπόριο με τον αραβοϊσλαμικό κόσμο, τις Ινδίες και την Ιαπωνία. Τον 9ο αιώνα οι Κινέζοι, που νωρίτερα είχαν κατασκευάσει πρώτοι το χαρτί, ανακαλύπτουν την **τυπογραφία** και λίγο αργότερα τα **χαρτονομίσματα**.

Τον 7ο και τον 8ο αιώνα οι Κινέζοι αυτοκράτορες κατέκτησαν πολλές περιοχές γύρω από την Κίνα, για να ελέγχουν το διεθνές εμπόριο. Στην κεντρική Ασία συγκρούστηκαν με τους Άραβες μουσουλμάνους και έτσι εμπόδισαν το Χαλιφάτο να εξαπλωθεί προς τα ανατολικά. Παράλληλα, ο κινεζικός πολιτισμός έγινε γνωστός και έξω από τα σύνορα της Κίνας.

4. Οι σχέσεις της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας με τους γείτονές της

Μουσουλμάνοι

Οι βυζαντινές πηγές συχνά ονομάζουν τους μουσουλμάνους **Σαρακηνούς**.

Λόγιοι

Σύμφωνα με τον Γεώργιο Κεδρηνό, ένα χρονογράφο του 11ου αιώνα, ο χαλίφης Αλ Μαμούν, που τον ενδιέφερε ιδιαίτερα η γεωμετρία, έτυχε να ακούσει για ένα νεαρό αιχμάλωτο, υπήκοο του βυζαντινού αυτοκράτορα, που ήταν μαθητής του **Λέοντα του Μαθηματικού**. Οδήγησε τον αιχμάλωτο μπροστά στους δικούς του μαθητικούς και εκείνος τους εντυπωσίασε με τις γνώσεις του. Όταν ο χαλίφης έμαθε πως αυτός ήταν μόνο μαθητής, όχι κάποιος έμπειρος δάσκαλος, τον έστειλε αμέσως πίσω στην Κωνσταντινούπολη με το ακόλουθο μήνυμα προς το δάσκαλό του.

Π 3.13

Γνωρίσαμε το δέντρο από τον καρπό, το δάσκαλο από το μαθητή. Επειδή λοιπόν εσύ, που είσαι τόσο σπουδαίος στην επιστήμη, είσαι άγνωστος στους συμπολίτες σου και δεν σε έχουν τιμήσει για τη σοφία και τη γνώση σου, καταδέξου να έρθεις σ' εμάς και να μας μεταδώσεις τη διδασκαλία σου. Και αν γίνει αυτό, θα σκύψουν μπροστά σου όλοι οι Σαρακηνοί και θα πάρεις τόσα πλούτη και δωρεές όσα δεν αξιώθηκε ποτέ κανένας άνθρωπος.

Γεώργιος Κεδρηνός, *Σύνοψη Ιστοριών*, 11ος αιώνας

Π 3.12

Ο βυζαντινός αυτοκράτορας Θεόφιλος (829-842) είχε στενές σχέσεις με το Χαλιφάτο των Αβασιδών. Ο χαλίφης Αλ Μαμούν (813-833) ζήτησε από το Θεόφιλο να στείλει στη Βαγδάτη σοφούς από τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Μικρογραφία με το βυζαντινό αυτοκράτορα Θεόφιλο (στα αριστερά) και το χαλίφη Αλ Μαμούν (στα δεξιά) να ανταλλάσσουν απεσταλμένους. 12ος αιώνας.

Παπικό Κράτος

Όταν οι Λογγοβάρδοι κατέλυσαν το βυζαντινό εξαρχάτο της Ραβέννας, η Ρώμη βρέθηκε σε μεγάλο κίνδυνο από αυτούς. Ο πάπας ζήτησε από το βυζαντινό αυτοκράτορα να τον βοηθήσει. Αυτός όμως δεν μπορούσε να στείλει στρατό. Τότε ο πάπας ζήτησε βοήθεια από το Φράγκο βασιλιά. Αυτός δέχτηκε και εκστράτευσε ενάντια στους Λογγοβάρδους. Όταν όμως έκανε δική του τη σημερινή βόρεια Ιταλία, αρνήθηκε να την δώσει πίσω στο βυζαντινό αυτοκράτορα και την έδωσε στον πάπα. Ο πάπας άρχισε να κυβερνά τις περιοχές αυτές ως ηγεμόνας. Έτσι ιδρύθηκε το **Παπικό Κράτος** (754). Αυτό συνεχίζεται μέχρι και σήμερα: ο πάπας είναι ο ηγέτης στο **κράτος του Βατικανού**, που βρίσκεται στην πόλη της Ρώμης.

Ε. Η Αυτοκρατορία των Καρολιδών στη δυτική Ευρώπη

Άαχεν

Το Άαχεν (Εξ λα Σαπέλ) βρίσκεται στη σημερινή Γερμανία. Σ' αυτή την πόλη έμενε συχνά ο Καρλομάγνος. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του τα πέρασε εκεί και έκανε το Άαχεν θρησκευτικό και πνευματικό κέντρο.

Έστεψε

Ας δούμε πώς περιγράφει τη στέψη του Καρλομάγνου το 800 το *Βιβλίο των παπών*. Είναι μια μεσαιωνική χρονογραφία στην οποία γράφουν όσα έκανε κάθε πάπας της Ρώμης.

Π 3.15

Την ημέρα των Χριστουγέννων, ο πάπας φόρεσε με τα ίδια του τα χέρια στον Καρλομάγνο ένα πολύτιμο στέμμα. Τότε οι Ρωμαίοι πιστοί που ήξεραν πόσο [ο Καρλομάγνος] υπερασπίστηκε και αγάπησε την Αγία Ρωμαϊκή Εκκλησία, φώναζαν μ' ένα στόμα: «Ζωή και νίκη στον Κάρολο, τον ευλαβέστατο αύγουστο, που στέφεται από το Θεό μεγάλος και ειρηνικός αυτοκράτορας». Αυτό το είπαν τρεις φορές. Αμέσως μετά ο άγιος ποντίφικας [ο πάπας της Ρώμης] άλειψε με άγιο λάδι το βασιλιά Κάρολο.

Βιβλίο των παπών, αρχές 9ου αιώνα

Π 3.14

Ο μαρμαρίνος θρόνος του Καρλομάγνου. Τέλη 8ου - αρχές 9ου αιώνα, Άαχεν (Γερμανία), αυτοκρατορικό παρεκκλήσι του καθεδρικού ναού.

Εγγόνια

Π 3.16

Η διάσπαση της Αυτοκρατορίας των Καρολιδών (843)

Με τη **Συνθήκη του Βερντέν (843)** η Αυτοκρατορία των Καρολιδών μοιράστηκε στα τρία εγγόνια του Καρλομάγνου: ο Κάρολος ο Φαλακρός έγινε βασιλιάς στο δυτικό τμήμα, ο Λουδοβίκος ο Γερμανικός έγινε βασιλιάς στο ανατολικό τμήμα και ο Λοθάριος, που κράτησε τον τίτλο του αυτοκράτορα, πήρε την περιοχή ανάμεσα στα βασίλεια των αδελφών του.

Εσωτερική οργάνωση: κοινωνία και οικονομία

Ειδικοί απεσταλμένοι

Ο αυτοκράτορας έστελνε ειδικούς απεσταλμένους στις διάφορες κομητείες του για να ελέγξουν τους κόμητες. Τα καθήκοντά τους μαθαίνουμε από το παρακάτω απόσπασμα.

Π 3.17

Φροντίστε να προστατέψετε όλα τα δικαιώματα του αυτοκράτορα, όπως σας τα όρισαν ξεκάθαρα γραπτά και προφορικά [...]. Να είστε δίκαιοι με τις εκκλησίες, τις χήρες και τα ορφανά. Εάν δε σας υπακούσουν [...], ειδοποιήστε μας [...]. Εάν αρνούνται να δεχτούν τις αποφάσεις που πήρατε σύμφωνα με το νόμο και τη δικαιοσύνη, σημειώστε το και ενημερώστε μας.

Νομοθετικό κείμενο του Καρλομάγνου, γύρω στο 802

Πηγές

Σημαντική πηγή για την κοινωνία και την οικονομία την εποχή αυτή είναι τα **πολύπτυχα**. Στα βιβλία αυτά σημαντικοί γαιοκτήμονες ή μοναστήρια είχαν κατάλογο με τα κτήματα που καλλιεργούσαν οι εξαρτημένοι αγρότες. Στα πολύπτυχα έγραφαν ακόμη τα ονόματα των αγροτών, τα μέλη της οικογένειάς τους και τα διάφορα χρέη τους.

Κολονοί

Κολονοί, πάροικοι και δουλοπάροικοι λέγονται οι αγρότες που δεν έχουν δική τους γη και είναι εξαρτημένοι από τους γαιοκτήμονες. Οι πάροικοι στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (4ος - 5ος αιώνας), στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία (9ος - 11ος αιώνας) και στις πρόνοιες του βυζαντινού κράτους (11ος - 13ος αιώνας) μοιάζουν αρκετά με τους κολονούς στην Αυτοκρατορία των Καρολιδών (8ος - 9ος αιώνας) και τους δουλοπάροικους στις χωροδεσποτείες της δυτικής Ευρώπης (10ος - 13ος αιώνας). Όλοι τους είναι αγρότες και καλλιεργούν τη γη με όρους και ανταλλάγματα (συνήθως δίνουν στους γαιοκτήμονες μέρος από την παραγωγή ή χρήματα). Είναι δεμένοι με τη γη και δεν μπορούν να την αφήσουν. Και οι γαιοκτήμονες όμως δεν μπορούν να τους διώξουν.

Για τους δουλοπάροικους θα μιλήσουμε στη σ. 77 του βιβλίου.

- 1 Διαβάστε την πηγή Π 3.1. α) Τι είδους πηγή είναι; Πότε γράφτηκε; β) Με βάση τις πληροφορίες που παίρνετε από την πηγή Π 3.1 ποια από τα παρακάτω ζευγάρια μπορούν να παντρευτούν και ποια όχι; Δικαιολογήστε τις απαντήσεις σας.

Είμαι ο Κωνσταντίνος, είμαι 18 χρόνων και θέλω να παντρευτώ την όμορφη Ζωή.

Είμαι η Ζωή, είμαι 16 χρόνων, οι γονείς μου θέλουν να παντρευτώ τον Κωνσταντίνο. Εγώ όμως θέλω το Λέοντα.

Είμαι η Ευφημία, είμαι 18 ετών και θέλω να παντρευτώ το γενναίο Θεόφιλο. Και οι δυο γονείς μου θέλουν το ίδιο.

Είμαι ο Θεόφιλος, είμαι 22 ετών και θα παντρευτώ τη χαριτωμένη Ευφημία. Οι γονείς μου το θέλουν και αυτοί.

Είμαι η Ειρήνη, κι εγώ είμαι 14. Οι γονείς μου συνεννοήθηκαν με τους γονείς του Φώτιου να τον παντρευτώ.

Είμαι ο Φώτιος και μόλις πάτησα στα 14, αλλά θα παντρευτώ τη συνομήλική μου Ειρήνη.

Είμαι ο Σταυράκιος. Είμαι 18 χρόνων, αγρότης και θέλω να παντρευτώ τη Θεοδώρα, την κόρη του Ανδρέα, του γείτονά μας.

Είμαι η Θεοδώρα και είμαι 14 χρόνων. Ο πατέρας μου συμφώνησε με το γείτονά μας, τον Γεώργιο, να παντρευτώ με το γιο του.

Είμαι η Άννα, είμαι 17 χρόνων και θέλω να παντρευτώ με τον τσαγκάρη Μιχαήλ. Η μάνα του όμως δε με θέλει για γυναίκα του.

Είμαι ο Μιχαήλ, είμαι 20 χρόνων, τσαγκάρης. Θέλω να παντρευτώ την Άννα.

2 Διαβάστε τις πηγές Π 3.2, Π 3.3, Π 3.5. α) Πότε γράφτηκαν οι πηγές; Σε ποιο ζήτημα αναφέρονται; Πότε έγιναν τα γεγονότα με τα οποία έχουν σχέση; Ποιες από αυτές τις πηγές είναι σύγχρονες με τα γεγονότα που αναφέρουν και ποιες μεταγενέστερες; Δικαιολογήστε την απάντησή σας. β) Με βάση τις πληροφορίες που παίρνετε από αυτές τις πηγές, ποιες από τις παρακάτω φράσεις μπορεί να ειπεί ένας εικονολάτρης και ποιες ένας εικονομάχος; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

Στις εκκλησίες των Χριστιανών δεν έχουν θέση τα είδωλα.

Την Παναγιά μας προσκυνώ και την εικόνα της φιλώ!

Εγώ δεν είμαι ειδωλολάτρης. Δεν προσκυνώ τα είδωλα.

Τι κι αν είσαι δέσποτας, μη σε δω να τις προσκυνάς!

Ακόμη και στα κρυφά να τις προσκυνάς, πάλι ένοχος είσαι.

Δε λατρεύουμε τα ξύλα, αλλά τα πρόσωπα.

Ανάθεμα στους αγιογράφους!

Τιμή στη χάρη τους, όχι στα σανίδια.

Μην προσκυνάτε αυτά που έφτιαξαν χέρια ανθρώπων.

Μοναχός, ξεμοναχός, ο νόμος του αυτοκράτορα ισχύει και γι' αυτόν.

Δόξα στον Αϊ-Γιώργη! Αυτόν τιμώ, όχι τις μπογιές.

Στην πίστη μου κουμάντο δε θα κάνει ο αυτοκράτορας.

Και λαμπάδες θα ανάψω και θυμιάμα θα κάψω!

Ποιος είδε το Θεό για να τον ζωγραφίσει;

Άγιε μου Θόδωρε και στρατηλάτη, διώξε το βασιλιά μας τον ειδωλολάτρη!

3 Και τα τρία έργα που εικονίζονται χρονολογούνται στον 8ο αιώνα. Ποια από αυτά έκαναν εικονολάτρες καλλιτέχνες και ποια εικονομάχοι; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

[8ος – 9ος αιώνας]

- 4 Ποιοι από τους παρακάτω δε θα πληρώσουν φόρους; Δικαιολογήστε τις απαντήσεις σας.

Είμαι ο Ιμπραήμ και ζω σε ένα χωριό κοντά στη Μεδίνα. Εκμεταλλεύομαι χωράφια που μου έδωσε το κράτος.

Είμαι ο Γιουσούφ. Είμαι διαχειριστής στα χωράφια που ανήκουν στο Μεγάλο Τζαμί της Δαμασκού.

Το όνομά μου είναι Αλή. Νοικιάζω χωράφια που ανήκουν στο κράτος. Καλλιεργώ συνήθως λαχανικά.

Το όνομά μου είναι Χασάν και ζω σε ένα χωριό λίγο έξω από τη Μοσούλη. Είμαι ιδιοκτήτης ενός χωραφιού όπου συνήθως καλλιεργώ στάρι.

Είμαι ο Ραμαντάν και ζω σε ένα χωριό έξω από τη Βαγδάτη. Καλλιεργώ κάποια σιτοχώραφα που ανήκουν στο χαλίφη.

- 5 Με μολύβια διαφορετικών χρωμάτων σκιάστε στο χάρτη τις περιοχές στις οποίες εκτεινόταν στις αρχές του 9ου αιώνα η Βυζαντινή Αυτοκρατορία, η Αυτοκρατορία των Καραολιδών και το Χαλιφάτο των Αβασιδών. Σημειώστε τις πρωτεύουσες των κρατών.

- 6 α) Χωριστείτε σε 4 ομάδες. Η πρώτη ομάδα είναι έμποροι που έρχονται από την Κίνα, η δεύτερη από τις Ινδίες, η τρίτη από περιοχές στα νότια της Σαχάρας και η τέταρτη από τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Και οι 4 ομάδες συναντιέστε στη Μοσούλη.
- β) Η κάθε ομάδα φτιάχνει έναν κατάλογο με τα προϊόντα που μεταφέρει.
- γ) Η κάθε ομάδα σημειώνει στο χάρτη παρακάτω τη διαδρομή που έκανε μέχρι να φτάσει στη Μοσούλη και την παρουσιάζει στις υπόλοιπες.
- δ) Στη συνέχεια, η κάθε ομάδα παρουσιάζει στις υπόλοιπες τα εμπορεύματα που μεταφέρει και τα ανταλλάσσει με των άλλων.
- ε) Οι ομάδες συζητούν μεταξύ τους και ανταλλάσσουν πληροφορίες για τον τόπο καταγωγής τους, τη διαδρομή που έκαναν, τις πόλεις που επισκέφθηκαν, τους τόπους και τους λαούς που γνώρισαν, τις συνήθειες αυτών των ανθρώπων, τους εμπόρους με τους οποίους ήρθαν σε επαφή, τους κινδύνους που γνώρισαν κτλ.
- στ) Στο τέλος, κάθε ομάδα γράφει ένα κείμενο (140–150 λέξεις) στο οποίο μιλάει για όλη αυτή την εμπειρία που απέκτησε από το εμπόριο. Το κείμενο να είναι γραμμένο σε πρώτο ενικό πρόσωπο.

- 7 Διαβάστε την πηγή Π 3.15. α) Πότε γράφτηκε; Πότε έγιναν τα γεγονότα που αναφέρει; Είναι μια πηγή σύγχρονη με τα γεγονότα που αναφέρει ή μεταγενέστερη; Δικαιολογήστε την απάντησή σας. β) Περιγράψτε σε ένα κείμενο (60–70 λέξεις) τη στέψη του Καρλομάγνου. Γιατί, σύμφωνα με την πηγή, ο πάπας της Ρώμης έστεψε τον Καρλομάγνο αυτοκράτορα των Ρωμαίων;
- 8 Τι είδος είναι η καθεμιά από τις παρακάτω πηγές; Πότε γράφτηκαν; Πότε έγιναν τα γεγονότα με τα οποία έχουν σχέση; Ποιες από αυτές είναι σύγχρονες με τα γεγονότα που αναφέρουν και ποιες μεταγενέστερες; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

Πηγή	Π 3.1	Π 3.2	Π 3.3	Π 3.4	Π 3.5	Π 3.13	Π 3.15	Π 3.17
Πότε γράφτηκε;								
Πότε έγιναν τα γεγονότα;								
Σύγχρονη								
Μεταγενέστερη								

Κεφάλαιο 4

Η ακμή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας Η Ευρώπη και ο αραβοϊσλαμικός κόσμος (9ος – 11ος αιώνας)

A. Η Μακεδονική δυναστεία – Θεσμικές και νομοθετικές μεταρρυθμίσεις

Μακεδονική δυναστεία (867–1057)

Η Μακεδονική δυναστεία, που κυβέρνησε τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, πήρε το όνομά της από τον ιδρυτή της, Βασίλειο Α' (867–886), που καταγόταν από το θέμα της Μακεδονίας.

Ψηφιδωτό με το Χριστό ανάμεσα στο βυζαντινό αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Θ' Μονομάχο (1042–1055) και τη σύζυγό του Ζωή. Η Ζωή μαζί με την αδελφή της Θεοδώρα ήταν οι τελευταίες απόγονοι της Μακεδονικής δυναστείας. Η Ζωή παντρεύτηκε τρεις φορές και οι σύζυγοί της έγιναν αυτοκράτορες στο βυζαντινό κράτος. Ο Κωνσταντίνος Θ' ήταν ο τρίτος σύζυγός της. 11ος αιώνας, Κωνσταντινούπολη (Τουρκία), Αγία Σοφία.

Π 4.1

Συλλογές νόμων

Οι αυτοκράτορες της Μακεδονικής δυναστείας έκαναν τρεις νέες συλλογές νόμων:

- ✓ **Πρόχειρος Νόμος ή Πρόχειρον:** νόμοι που είχαν σχέση με το οικογενειακό, το κληρονομικό και το ποινικό δίκαιο.
- ✓ **Επαναγωγή:** ρυθμίζει, μαζί με άλλα, τις σχέσεις ανάμεσα στο κράτος και στην Εκκλησία. Η κοσμική και η εκκλησιαστική εξουσία θεωρούνται ίσες.
- ✓ **Βασιλικά:** νόμοι σχετικοί με το αστικό και το δημόσιο δίκαιο.

Αστικό δίκαιο: οι νόμοι για τις σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους.

Δημόσιο δίκαιο: οι νόμοι για τη λειτουργία ενός κράτους και τις σχέσεις του με τους υπηκόους του.

Κληρονομικό δίκαιο: ορίζει τι θα γίνει η περιουσία κάποιου μετά το θάνατό του.

Οικογενειακό δίκαιο: οι νόμοι σχετικά με τις οικογενειακές σχέσεις.

Ποινικό δίκαιο: ορίζει ποιες πράξεις θεωρούνται εγκληματικές και πώς τιμωρούνται.

B. Οικονομία και κοινωνία στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία

Οι δυνατοί

Μεγάλες εκτάσεις γης

Οι δυνατοί εκμεταλλεύονταν τη γη που είχαν με **έμμεσο τρόπο**: άλλοτε τη νοίκιαζαν, άλλοτε πλήρωναν αγρότες για να την καλλιεργούν, αλλά πιο συχνά είχαν **παροίκους**. Ο πάροικος ήταν δεμένος με τη γη, δεν μπορούσε δηλαδή να την αφήσει, αλλά ούτε και ο ιδιοκτήτης μπορούσε να τον διώξει. Έδινε ένα μέρος από την παραγωγή στον ιδιοκτήτη και έκανε γι' αυτόν ορισμένες αγγαρείες (δηλαδή υποχρεωτικές και απλήρωτες εργασίες).

Π 4.2

Μικρογραφία με αγρότες που πληρώνονται για την εργασία τους. 11ος αιώνας, Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας.

Νομοθετικά μέτρα

Για να μην παίρνουν εύκολα οι δυνατοί τα κτήματα από τους μικροκαλλιεργητές, το 922 ο βυζαντινός αυτοκράτορας Ρωμανός Α΄ (920–944) όρισε με νόμο την **«αρχή της προτίμησης»**. Σύμφωνα με αυτή, αν ένας μικροκαλλιεργητής από μια κοινότητα χωρίου πουλούσε κάποιο χωράφι του, έπρεπε να προτιμήσει για την αγορά τους συγγενείς, τους γείτονες και τους συγχωριανούς του. Αν κανείς τους δεν ήθελε ή δεν μπορούσε να το αγοράσει, μόνο τότε μπορούσε να το αγοράσει κάποιος που δεν ανήκε σε αυτή την κοινότητα χωρίου.

Παρακάτω διαβάζουμε ένα απόσπασμα από το σχετικό νόμο.

Π 4.3

Ορίζουμε λοιπόν ότι όσοι ζουν σε κάθε μέρος και πόλη αυτής της χώρας [...] να έχουν ελεύθερη την έκταση της κατοικίας που τους έλαχε. [...] Αν όμως [...] από κάποια ανάγκη ή και μόνο από κάποια επιθυμία, πουλήσουν ένα τμήμα ή και ολόκληρη την κατοικία, τότε να τη δώσουν σ' αυτούς που αναφέραμε [στους συγγενείς] ή [...] σ' αυτούς που τα χωράφια ή τα χωριά τους συνορεύουν. Και δεν αποφασίζουμε αυτό από μίσος ή φθόνο για τους ισχυρότερους [δυνατούς], αλλά το καθορίζουμε για [...] να προστατεύσουμε [τους κατοίκους].

Νεαρά του Ρωμανού Α΄, έτος 922

Για να πληρώνουν οι δυνατοί πιο μεγάλους φόρους, ο βυζαντινός αυτοκράτορας Βασίλειος Β΄ (976–1025) όρισε το **αλληλέγγυο**. Σύμφωνα με αυτό, οι αγρότες σε μια κοινότητα χωρίου ήταν όλοι μαζί υπεύθυνοι για τους φόρους που έπρεπε να πληρώσει το χωριό τους. Αν κάποιος δεν μπορούσε να πληρώσει, έπρεπε να τον πληρώσουν οι υπόλοιποι της κοινότητας. Αν πάλι η κοινότητα δεν μπορούσε να πληρώσει όλο το φόρο, τότε τον πλήρωναν οι δυνατοί.

Η καθημερινή ζωή στην Κωνσταντινούπολη

Ψαράδες

Στο *Επαρχικό Βιβλίο* διαβάζουμε για τη συντεχνία που πουλούσε ψάρια:

Π 4.4

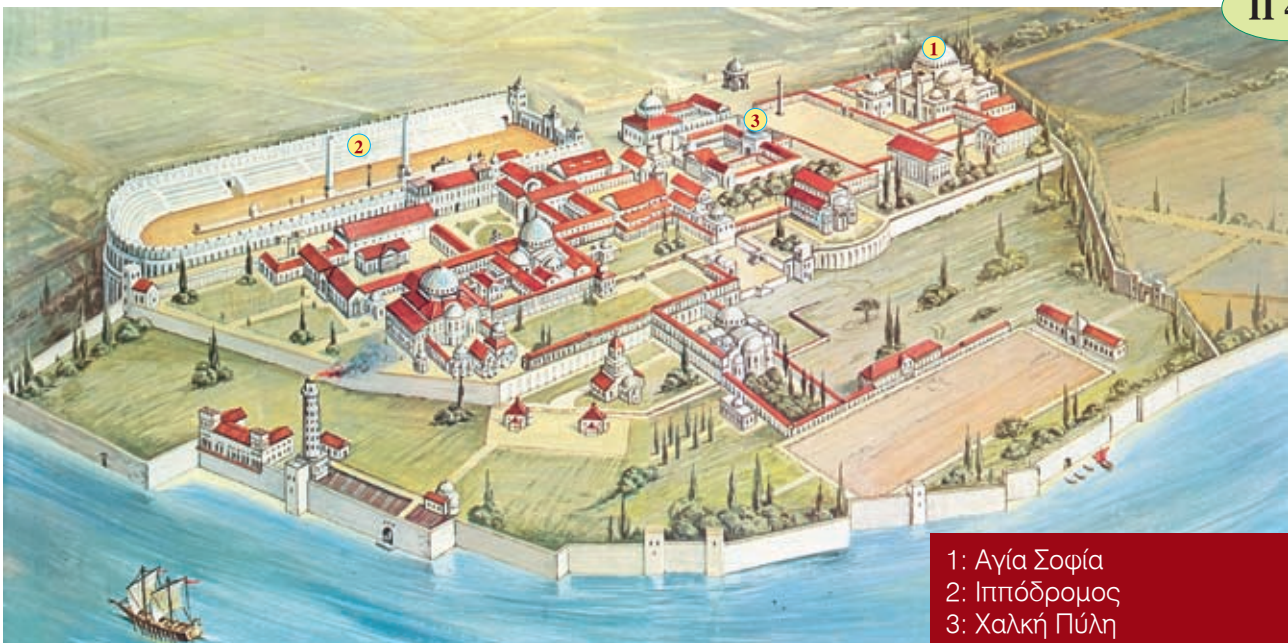
Αυτοί που πουλούν ψάρια πρέπει να έχουν το στέκι τους στις μεγάλες καμάρες της πόλης. Εκεί μπορούν ν' απλώνουν το εμπόρευσμά τους, να πουλούν δηλαδή τα ψάρια τους. Καθεμιά καμάρα πρέπει να έχει τον επιστάτη της [...] που θα επιβλέπει [...] πώς πάει το ψάρεμα στη θάλασσα και πώς γίνεται η αγορά και η πώληση. Θα παρακολουθεί γενικά το εμπόριο [...]. Πρέπει ακόμη οι επιστάτες κάθε μέρα να παρουσιάζονται στον έπαρχο πρωί πρωί και να του αναφέρουν πόση ήταν η ψαριά [...] ώστε να πουλήσουν τα ψάρια τους με [την τιμή] που θα ορίσει ο έπαρχος. Όσοι τολμούν να πουλούν τα ψάρια τους έξω από όσα ορίζει ο νόμος να διώχνονται από τη συντεχνία δαρμένοι και κουρεμένοι.

Επαρχικό Βιβλίο, γύρω στο 895

Ιερό Παλάτι

Το Ιερό Παλάτι ήταν ένα μεγάλο συγκρότημα από κτίρια, στοές και κήπους, που είχε γύρω του τείχος.

Π 4.5

1: Αγία Σοφία
2: Ιππόδρομος
3: Χαλκή Πύλη

Το Ιερό Παλάτι όπως ήταν γύρω στα τέλη του 10ου αιώνα (αναπαράσταση).

Γ. Ο αραβοϊσλαμικός κόσμος

Ο αραβοϊσλαμικός πολιτισμός

Παραμύθια

Τα πιο γνωστά παραμύθια στον αραβοϊσλαμικό κόσμο είναι οι *Χίλιες και μία νύχτες* ή *Τα παραμύθια της Χαλιμάς*. Τα παραμύθια αυτά υπάρχουν σε διάφορες μορφές, που καθεμιά τους προέρχεται από διαφορετική περιοχή. Έχουν ινδικές, περσικές και αραβικές επιδράσεις.

Π 4.6

Κεντρικό πρόσωπο σ' αυτά είναι η Σεχραζάντ και ο βασιλιάς Σαχριγιάρ. Αυτός, επειδή μαθαίνει ότι η γυναίκα του τον απατά, κοιμάται κάθε βράδυ με άλλη γυναίκα και το πρωί τη σκοτώνει. Η Σεχραζάντ αποφασίζει να βάλει τέλος σε όλα αυτά και ζητάει να είναι η επόμενη γυναίκα του Σαχριγιάρ. Ξεκινάει έτσι να λέει τα παραμύθια της που τα σταματάει κάθε φορά μόλις φτάνει το ξημέρωμα. Μετά από χίλιες και μία νύχτες ο Σαχριγιάρ αποφασίζει να της χαρίσει τη ζωή.

Στην εικόνα μικρογραφία με λουτρό. Προέρχεται από χειρόγραφο με τις «Χίλιες και μία νύχτες». Λονδίνο (Μεγάλη Βρετανία), Βρετανική Βιβλιοθήκη.

Λαϊκές διηγήσεις

Το 10ο αιώνα εμφανίζονται διηγήσεις με θέμα κάποιον ήρωα και τις περιπέτειές του. Από τις πιο γνωστές είναι η διήγηση του Αλ Χαρίρι, με ήρωα τον Αμπού Ζαϊντ. Παρακάτω βλέπουμε μερικές μικρογραφίες από χειρόγραφα με αυτή τη διήγηση.

Π 4.7

Ένα γαμήλιο γεύμα. Περίπου 1225-1235, Αγία Πετρούπολη (Ρωσία), Ακαδημία Επιστημών.

Π 4.8

Ο Αμπού Ζαϊντ προσπαθεί να ανέβει σ' ένα πλοίο. 1225-1235 περίπου, Αγία Πετρούπολη (Ρωσία), Ακαδημία Επιστημών.

Π 4.9

Ο Αμπού Ζαϊντ μιλάει σε μια συγκέντρωση. 1222, Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας.

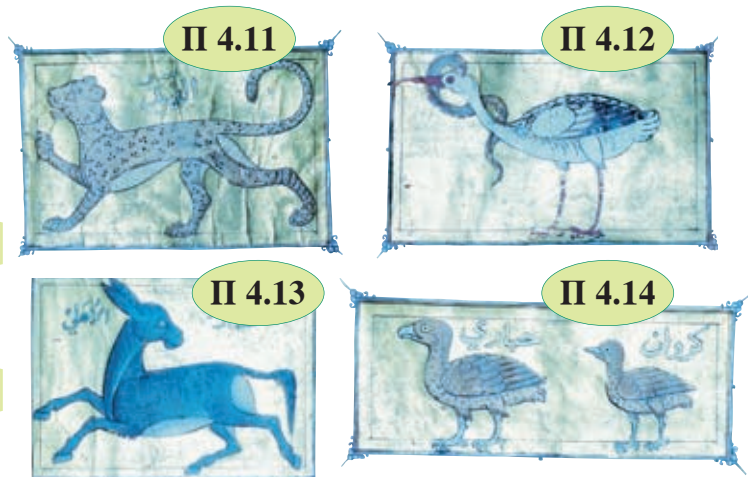
Π 4.10

Παρέλαση με έφιππους άνδρες. 1237 περίπου, Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας.

Επιστήμες

Οι επιστήμονες στον αραβοϊσλαμικό κόσμο πήραν την αρχαία κληρονομιά και την έκαναν πράξη, έγραψαν βιβλία και έκαναν πειράματα. Οι επιστήμες που αναπτύχθηκαν ήταν πολλές:

Μικρογραφίες με ζώα. Προέρχονται από το βιβλίο «Η χρησιμότητα των ζώων». 14ος αιώνας, Μαδρίτη (Ισπανία), Βιβλιοθήκη του Εσκοριάλ.

Χημεία

Στον αραβοϊσλαμικό κόσμο πολλοί προσπάθησαν να βρουν τη **λυδία λίθο**, ένα μείγμα από μέταλλα που με το άγγιγμά της όλα τα άλλα μέταλλα θα γίνονταν χρυσάφι. Η έρευνα αυτή ονομάστηκε **αλχημεία**. Η λυδία λίθος δε βρέθηκε ποτέ, αλλά οι προσπάθειες που έγιναν βοήθησαν να αναπτυχθεί η επιστήμη της χημείας. Για παράδειγμα, ανακαλύφθηκαν νέα χημικά στοιχεία και βελτιώθηκαν οι μέθοδοι για την απόσταξη. Στο Μεσαίωνα η αλχημεία εξαπλώθηκε από τον αραβοϊσλαμικό κόσμο στη χριστιανική δυτική Ευρώπη.

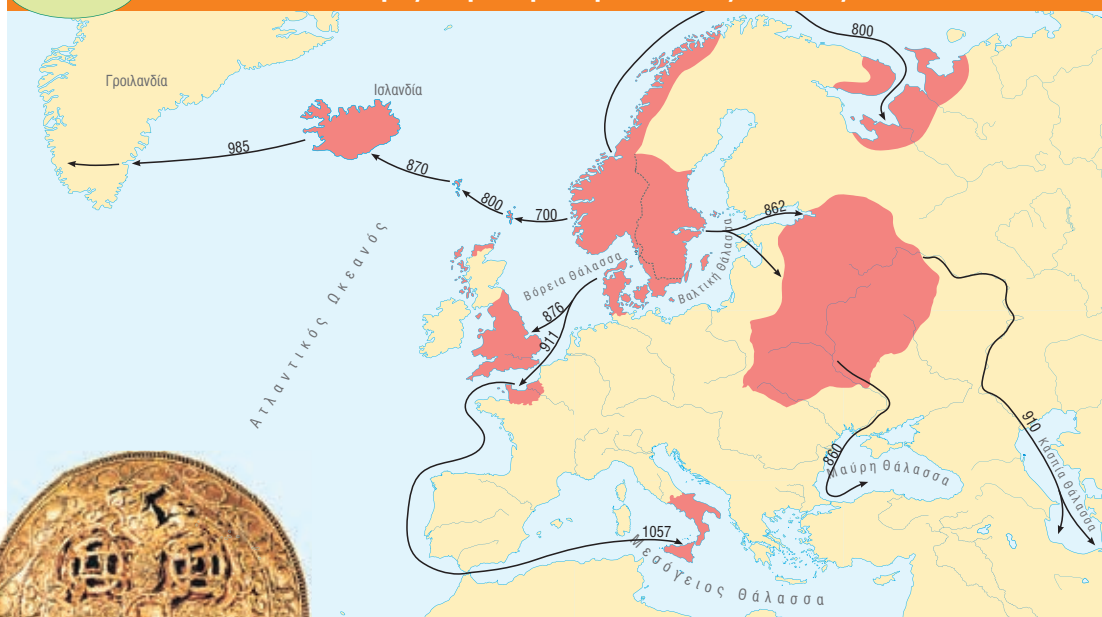
4. Νέα κράτη δημιουργούνται στην Ευρώπη

Βίκινγκς ή Νορμανδοί

Από τον 8ο αιώνα οι Βίκινγκς έκαναν επιδρομές ενάντια σε διάφορες περιοχές στη δυτική και στην ανατολική Ευρώπη. Ήταν πολύ ικανοί ναυτικοί και έμποροι. Έκαναν συνήθως εμπόριο με γούνες, χαυλιόδοντες και δούλους στις θάλασσες της βόρειας Ευρώπης, στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία και στις μουσουλμανικές χώρες.

Π 4.15

Οι Βίκινγκς στην Ευρώπη και τα ταξίδια τους

Κόσμημα των Βίκινγκς. 10ος αιώνας, Κοπεγχάγη (Δανία), Βασιλικό Μουσείο.

Π 4.16

Για την ανακάλυψη της Αμερικής από το Χριστόφορο Κολόμβο θα μιλήσουμε στις σ. 159–162 του βιβλίου.

Οι Βίκινγκς, με τα στενόμακρα και γρήγορα πλοία τους, ανακάλυψαν την Ισλανδία, τη Γροιλανδία κι έφτασαν μέχρι τη βόρεια Αμερική. Εκεί ίδρυσαν αποικίες 500 χρόνια πριν από το Χριστόφορο Κολόμβο. Γρήγορα όμως οι αποικίες τους καταστράφηκαν και οι ανακαλύψεις τους ξεχάστηκαν.

Οι Βίκινγκς στη δυτική Ευρώπη ονομάστηκαν **Νορμανδοί** («άνθρωποι του Βορρά») και στην ανατολική Ευρώπη **Βάραγγοι**.

Διπλωματικές αποστολές

Το 968 μια διπλωματική αποστολή παρουσιάστηκε στο βυζαντινό αυτοκράτορα Νικηφόρο Β΄ Φωκά (963–969). Για το γεγονός αυτό ο επίσκοπος της Κρεμόνας, που συμμετείχε σε αυτή, έγραψε μια αναφορά. Ένα απόσπασμά της διαβάζουμε παρακάτω.

Π 4.17

Στις 7 Ιουνίου [...] οδηγήθηκα μπροστά στο [...] Λέοντα, τον αδελφό του Νικηφόρου [Φωκά], με τον οποίο φιλονικήσαμε εντονότατα για τον αυτοκρατορικό Σας τίτλο [του Όθωνα Α΄]. Γιατί αυτός δε Σας αποκαλούσε αυτοκράτορα, δηλαδή βασιλέα στη γλώσσα του, αλλά ρήγα από το δικό μας ρεξ [βασιλιάς στα λατινικά]. Αλλά όταν του έκανα την παρατήρηση ότι η σημασία είναι η ίδια και μόνο ο χαρακτηρισμός διαφορετικός, μου απάντησε ότι πήγα όχι για ειρήνη αλλά για φιλονικία [...]. Ο Νικηφόρος [Φωκάς] άρχισε την ομιλία του όπως παρακάτω: «Έπρεπε και θέλαμε πάρα πολύ να σε υποδεχούμε φιλικά και μεγαλόπρεπα. Αλλά αυτό δεν το επιτρέπει η ασέβεια του κυρίου σου, που κατέλαβε τη Ρώμη με εχθρική εισβολή [...] και [...] άλλους σκότωσε, άλλους τύφλωσε και άλλους εξόρισε. Τέλος, προσπάθησε να κατακτήσει και να λεηλατήσει τις πόλεις της αυτοκρατορίας μας. Επειδή όμως δε μπόρεσε να πραγματοποιήσει τον άδικο σκοπό του, έστειλε τώρα, με πρόσχημα την ειρήνη, σε μας ως κατάσκοπο εσένα [...]».

Λιουππράνδος της Κρεμόνας, Αναφορά για την πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη, τελευταίο τέταρτο 10ου αιώνα
Μετάφραση: Σ. Καραγεώργος

Ε. Κράτος, Εκκλησία και εξωτερική πολιτική στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία

Διπλωματία

Οι βυζαντινοί αυτοκράτορες προσπάθησαν να επηρεάσουν άλλους λαούς με πολλούς τρόπους: πρόσφεραν χρήματα και δώρα στους ηγεμόνες τους, έκαναν εμπορικές συμφωνίες μαζί τους, πάντρευαν πρόσωπα από τη βασιλική οικογένεια με ξένους ηγεμόνες και αντάλλασσαν πρεσβευτές. Τέλος, προσπαθούσαν να κάνουν χριστιανούς όσους δεν ήταν.

Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος (944–959) έγραψε ένα κείμενο προς το γιο και διάδοχό του με συμβουλές για το πώς πρέπει να κυβερνάει το κράτος. Όπως γράφει, είναι βασικό να γνωρίζει κανείς για κάθε λαό την **ιστορία** και τον **τρόπο ζωής** του. Στο παρακάτω απόσπασμα εξηγεί πώς η Βυζαντινή Αυτοκρατορία πρέπει να αντιμετωπίζει διπλωματικά τους Πετσενέγκους, έναν τουρκικό λαό που βρισκόταν στη σημερινή Ουκρανία και Ρουμανία.

Π 4.18

Πιστεύω ότι συμφέρει πάντα πολύ το βυζαντινό αυτοκράτορα να έχει ειρήνη με τους Πετσενέγκους, να κάνει συνθήκες φιλίας μαζί τους, να στέλνει κάθε χρόνο σ' αυτούς αντιπρόσωπό του με δώρα και να παίρνει ομήρους απ' αυτούς [...]. Οι Πετσενέγκοι είναι γείτονές μας. Αν δεν έχουμε μαζί τους φιλικές σχέσεις, μπορεί να κάνουν επίθεση στη Χερσόνα [στην Κριμαία] και να την καταλάβουν. Επίσης οι Πετσενέγκοι είναι γείτονες με το Βασίλειο των Ρως. Αν δεν έχουν ειρήνη με το Βασίλειο των Ρως, οι Ρως δεν μπορούν να έρθουν στην Κωνσταντινούπολη για πόλεμο ή για εμπόριο. Οι Πετσενέγκοι έχουν νικήσει αρκετές φορές και το Βασίλειο των Ούγγρων. Γι' αυτό ο βασιλιάς των Ούγγρων τους φοβάται. Αν λοιπόν ο βυζαντινός αυτοκράτορας είναι σε ειρήνη με τους Πετσενέγκους, τότε ούτε ο βασιλιάς των Ρως ούτε ο βασιλιάς των Ούγγρων μπορεί να κάνει εκστρατείες ενάντια στο βυζαντινό κράτος ούτε κανείς τους μπορεί να ζητάει από το βυζαντινό αυτοκράτορα πολλά χρήματα κι άλλα αγαθά. Γιατί φοβούνται ότι ο βυζαντινός αυτοκράτορας μπορεί να κάνει τους Πετσενέγκους να τους επιτεθούν.

Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος, *Προς το Ρωμανό, το γιο μου* (ή *Για τη διοίκηση της Αυτοκρατορίας*), πρώτο μισό 10ου αιώνα (διασκευασμένο κείμενο)

Παυλικιανοί

Οι Παυλικιανοί εμφανίστηκαν στη Μικρά Ασία τον 7ο αιώνα.

Ήταν **εικονομάχοι** και δε δέχονταν την εκκλησιαστική και πολιτική εξουσία με τη μορφή που είχε τότε. Εξαπλώθηκαν στις ανατολικές περιοχές του βυζαντινού κράτους, στη Συρία και στην Αρμενία. Στα μέσα του 9ου αιώνα δημιούργησαν δικό τους κράτος στην ανατολική Μικρά Ασία.

Ο βυζαντινός αυτοκράτορας Βασίλειος Α΄ το κατέλυσε με πόλεμο (872), αλλά οι Παυλικιανοί δεν εξαφανίστηκαν εντελώς.

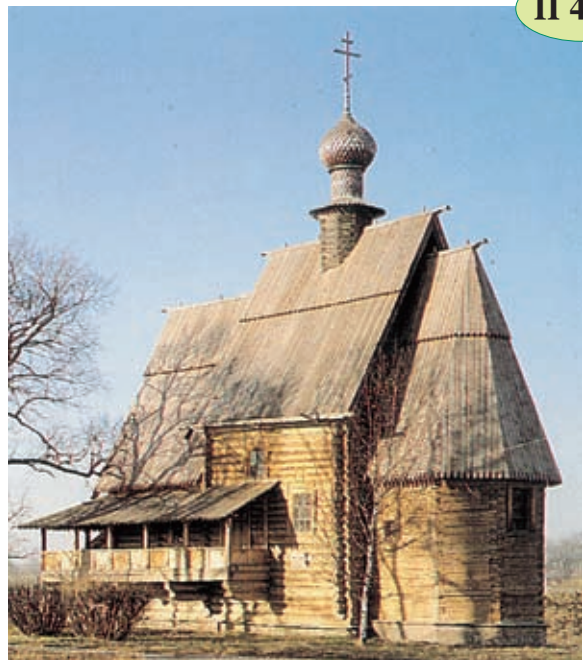
Μικρογραφία που δείχνει πώς το βυζαντινό κράτος τιμώρησε τους Παυλικιανούς. 12ος αιώνας, Μαδρίτη, Εθνική Βιβλιοθήκη της Ισπανίας.

Προσπάθειες για πολιτική επιρροή – Ο εκχριστιανισμός γειτονικών λαών

Βασιλιάδες των Ρως

Οι σχέσεις ανάμεσα στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία και το Βασίλειο των Ρως έγιναν πιο στενές, όταν ο βασιλιάς Βλαδίμηρος (980–1025) βοήθησε στρατιωτικά τον αυτοκράτορα Βασίλειο Β΄ (976–1025). Σε αντάλλαγμα, αυτός του έδωσε για σύζυγο την αδελφή του Άννα. Για πρώτη φορά μια βυζαντινή πριγκίπισσα παντρευόταν έναν ξένο ηγέτη που δεν ήταν χριστιανός. Γι' αυτό ο Βλαδίμηρος έγινε χριστιανός και έκανε χριστιανούς και τους υπηκόους του.

Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου. Οι καλλιτέχνες στο Βασίλειο των Ρως δημιούργησαν μια ξεχωριστή θρησκευτική αρχιτεκτονική που ταίριαζε στην αισθητική και στις ανάγκες του τόπου τους. 10ος αιώνας, Σουζντάλ (Ρωσία).

Π 4.21

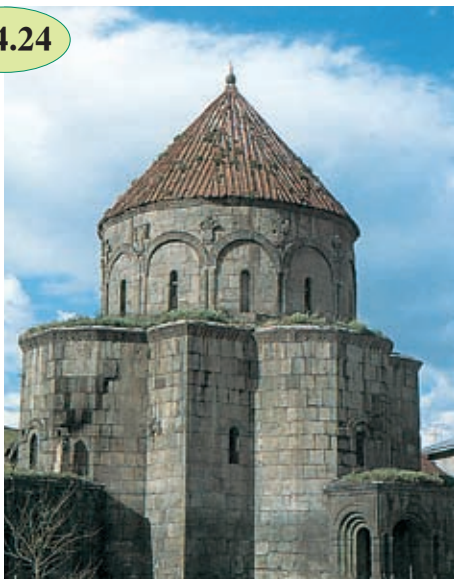
Μικρογραφία που εικονίζει ομαδική βάφτιση στον ποταμό Δνείπερο, στο Βασίλειο των Ρως. 14ος αιώνας, Βατικανό, Αποστολική Βιβλιοθήκη του Βατικανού.

Π 4.23

Το 913 ο Βούλγαρος τσάρος Συμεών έκανε εκστρατεία ενάντια στην Κωνσταντινούπολη. Στην εικόνα μικρογραφία που εικονίζει τις συνομιλίες ανάμεσα στο Συμεών και τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Νικόλαο Μυστικό, που εκπροσωπούσε το βυζαντινό αυτοκράτορα. 14ος αιώνας, Βατικανό, Αποστολική Βιβλιοθήκη του Βατικανού.

Π 4.24

Τσάροι

Στις σλαβικές γλώσσες **τσάρος** ονομάζεται ο ορθόδοξος βασιλιάς ή αυτοκράτορας.

Οι σχέσεις της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας με τους γείτονές της στα βόρεια και τα ανατολικά

Σχέδια του Συμεών

Ο βυζαντινός αυτοκράτορας Ρωμανός Α΄ (919–944) σε γράμμα του κατηγορεί το Συμεών γιατί έχει πάρει παράνομα τον τίτλο «Βασιλιάς Ρωμαίων και Βουλγάρων».

Π 4.22

Γιατί, πες μου, τι κατάφερες παίρνοντας το όνομα βασιλιάς Βουλγάρων και Ρωμαίων χωρίς να είναι σύμφωνος και βοηθός σου ο Θεός; Τι κέρδισες που με τόση βία [...] πήρες τη γη μας; Πού είναι οι φόροι που παίρνεις απ' αυτή; Τι εισοδήματα σου πληρώνονται από 'κει; Η αλήθεια είναι [...] πως ύστερα από τόσους φόνους και λεηλασίες το μόνο που σου μένει είναι να εξουσιάζεις τα κάστρα, και μάλιστα με παραπάνω μεπελάδες, να τα συντηρείς με τρόφιμα και στρατιώτες, ενώ ο λαός μέσα σ' αυτά υποφέρει και αφανίζεται [...]. Αν κάποιος πρέπει να ονομάζεται βασιλιάς των Ρωμαίων και των Βουλγάρων, είμαστε εμείς, που και τ' όνομα αυτό το πήραμε από το Θεό και την εξουσία, όπως όλοι παραδέχονται, και όχι εσείς, που αγωνιζόσαστε να τ' αποκτήσετε μ' αίματα και σφαγές.

Επιστολή του Ρωμανού Α΄, μεταξύ των ετών 919–927

Αρμενικά βασίλεια

Η Αρμενία είχε από παλιά μεγάλη σημασία, γιατί βρισκόταν πάνω στους δρόμους που οδηγούσαν από την Περσία στη Μικρά Ασία και από τον Καύκασο στη Μεσοποταμία.

Το Βασίλειο της Αρμενίας ήταν το **πρώτο χριστιανικό κράτος** στον κόσμο. Ο χριστιανισμός έγινε επίσημη θρησκεία εκεί γύρω στο 300.

Η εκκλησία των Αγίων Αποστόλων στην πόλη Καρς (Τουρκία). Ο κωνικός τρούλος είναι χαρακτηριστικός στην αρμενική εκκλησιαστική αρχιτεκτονική. 930–942.

Μικρογραφία από αρμενικό χειρόγραφο. Εικονίζει τον Ιωάννη τον Πρόδρομο ν' ακούει το λόγο του Θεού. Δεύτερο μισό 11ου αιώνα, Εριβάν (Αρμενία), Κέντρο Χειρογράφων Ματενταράν.

Π 4.25

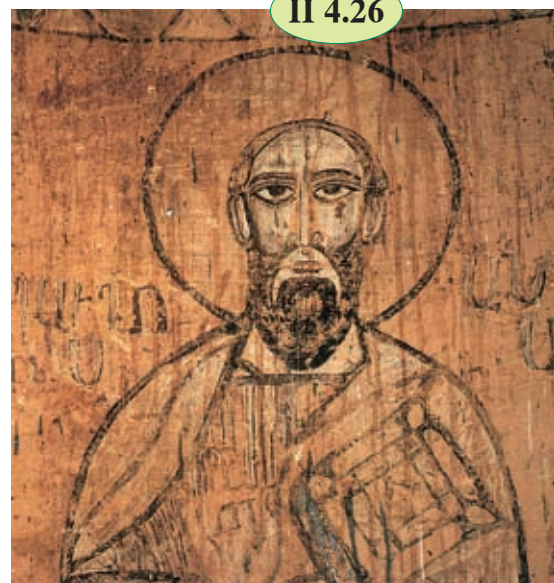
Π 4.26

Τότε δημιουργήθηκε και το αρμενικό αλφάβητο.

Η Αρμενική Εκκλησία όμως χωρίστηκε (451) από την Ορθόδοξη Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης, γιατί οι Αρμένιοι επίσκοποι κατηγορήθηκαν ως μονοφυσίτες.

Τον 7ο αιώνα οι Άραβες μουσουλμάνοι κατέκτησαν την περιοχή και οι Αρμένιοι ηγεμόνες πλήρωναν φόρο στο χαλίφη. Από τον 9ο μέχρι τον 11ο αιώνα δημιουργούνται στην περιοχή πολλά ανεξάρτητα αρμενικά βασίλεια. Στα μέσα του 11ου αιώνα η Βυζαντινή Αυτοκρατορία κατέλαβε πολλά απ' αυτά. Τότε αρκετοί αρμένιοι ηγεμόνες με τους υπηκόους τους πήγαν σε βυζαντινές περιοχές της Μικράς Ασίας. Εκεί οι βυζαντινοί αυτοκράτορες, σε αντάλλαγμα για τις χώρες που άφησαν, τους έδωσαν μεγάλες εκτάσεις. Οι Αρμένιοι ασχολήθηκαν ιδιαίτερα με το εμπόριο στην Ασία και την ανατολική Ευρώπη.

Τοιχογραφία από την εκκλησία του Τιμίου Σταυρού στο νησί Αγκνταμάρ (Τουρκία) που εικονίζει τον απόστολο Παύλο. Η τοιχογραφία έχει επηρεαστεί από την τέχνη στο Χαλιφάτο των Αβασιδών. Μεταξύ 915-921.

Γεωργιανά βασίλεια

Ονομάζουμε έτσι τα χριστιανικά βασίλεια που βρίσκονταν το Μεσαίωνα εκεί που είναι σήμερα η Γεωργία. Η περιοχή αυτή (όπως και η Αρμενία) είχε μεγάλη σημασία, γιατί από εκεί περνούσαν σημαντικοί εμπορικοί δρόμοι. Από τον 11ο μέχρι και το 13ο αιώνα η περιοχή βρισκόταν σε ακμή. Τότε ενώθηκε σε ένα ισχυρό βασίλειο και αναπτύχθηκαν το εμπόριο, η βιοτεχνία, οι τέχνες και τα γράμματα.

Π 4.27

Σελίδες από το γεωργιανό «Τετραεβγάγελιο της Όπιζα». Η γεωργιανή γλώσσα απέκτησε το δικό της αλφάβητο τον 5ο αιώνα. 913, Άγιο Όρος, Βιβλιοθήκη Μονής Ιβήρων.

Π 4.28

Γεωργιανή ασημένια εικόνα με σκηνές από τα πάθη του Χριστού. Μεταξύ 1050-1100, Τιφλίδα (Γεωργία), Κρατικό Μουσείο Τέχνης.

Π 4.29

Η εκκλησία της «Ζωντανής Κολόνας» χτίστηκε μεταξύ των ετών 1010-1029 και βρίσκεται στο Καρλί (κοντά στην Τιφλίδα, την πρωτεύουσα της σημερινής Γεωργίας). Οι βυζαντινοί συγγραφείς ονόμαζαν τους χριστιανούς κατοίκους της περιοχής Ίβηρες. Οι Ίβηρες έγιναν χριστιανοί τον 6ο αιώνα.

Ακρίτες

Τα **ακριτικά τραγούδια** μιλούν για τους **ακρίτες**, τη ζωή και τα στρατιωτικά κατορθώματά τους. Ακρίτες ονομάζονται οι χριστιανοί πολεμιστές που φρουρούσαν τα σύνορα (άκρα) της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (κυρίως τα ανατολικά). Τα ακριτικά τραγούδια είναι γραμμένα σε **δημώδη ελληνική** γλώσσα (τη γλώσσα που μιλούσαν οι ελληνόφωνοι κάτοικοι στο βυζαντινό κράτος στην καθημερινή τους ζωή).

Το ακριτικό τραγούδι στη συνέχεια μιλάει για μια γυναίκα που ντύθηκε με αντρικά ρούχα για να πολεμήσει τους μουσουλμάνους.

Π 4.30

Κάπου, στην Ανατολή, στη Δύση γίνεται πόλεμος,
 Το έμαθε μια νέα γυναίκα και πήγε να πολεμήσει.
 Άλλαξε ρούχα, ντύθηκε μ' αντρικά και πήρε τ' άρματά της,
 Με φίδια στρώνει τ' άλογό της και οχιές τού βάζει για πέταλα,
 και για σπιρούνια τού φοράει άλλες φαρμακερές οχιές.
 Δίνει μια με τη φτέρνα στ' άλογό της, προχωράει σαράντα μίλια,
 Δίνει μια ακόμη με τη φτέρνα της, φτάνει και μπαίνει στη μάχη.
 [...] Κάποια στιγμή εκεί στη μάχη έσπασε το λουρί της
 και φάνηκαν τα στήθη της που ήταν σκεπασμένα με λινό ύφασμα.
 Ένας μουσουλμάνος τη βλέπει από ψηλά.
 «Παιδιά μη δειλιάσετε, παιδιά μη φοβηθείτε.
 Ο πόλεμος γίνεται από γυναίκες, η λεηλασία από κοπέλες!».
 Και αυτή μόλις τον άκουσε τρέχει στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου.
 «Άγιε μου Γιώργη, αφέντη μου, κρύψε με νέο κορίτσι,
 κι εγώ θα κάνω την εκκλησία σου από μέσα όλη χρυσή, απ' έξω ασημένια
 και τα ξύλινα κεραμίδια της όλο μαργαριτάρη».
 Άνοιξαν τότε οι μαρμάρيني τοίχοι της εκκλησίας και η νέα κοπέλα κρύφτηκε μέσα.

Ακριτικό τραγούδι (απόδοση στα νέα ελληνικά)

Κωνσταντινούπολη και Ρώμη – Το Σχίσμα του 1054

Ανταγωνισμός

Η Εκκλησία της Ρώμης θεωρούσε ότι πρέπει να είναι πρώτη ανάμεσα στις χριστιανικές εκκλησίες, γιατί την ίδρυσε ο απόστολος Πέτρος, ο «πρώτος» από τους αποστόλους. Αλλά και το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως είχε γίνει ισχυρό και επιθυμούσε και αυτό την πρωτιά.

Αφορμές

Οι αφορμές για τον ανταγωνισμό ανάμεσα στην Εκκλησία της Ρώμης και στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως ήταν πολλές: η στάση που πήρε ο πάπας στην Εικονομαχία, η στέψη από τον πάπα του Καρλομάγνου (800) και του Όθωνα Α' (962) με το όνομα «αυτοκράτορας Ρωμαίων», οι προσπάθειες από την Εκκλησία της Ρώμης να ελέγξει τους εκχριστιανισμένους Σλάβους, Βουλγάρους και Ούγγρους κ.ά.

Δόγμα

Η Ορθόδοξη Εκκλησία θεωρεί ότι το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται (δηλαδή προέρχεται) μόνο από τον Πατέρα (Θεό). Αντίθετα, η Καθολική Εκκλησία θεωρεί ότι το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται και από τον Υιό (Χριστό). Αυτή η διαφωνία ήταν μια από τις αιτίες για το οριστικό Σχίσμα ανάμεσα στην Ορθόδοξη και την Καθολική Εκκλησία.

Δυτική (Καθολική) Εκκλησία

Η λέξη «καθολικός» σημαίνει «οικουμενικός», δηλαδή «παγκόσμιος». Καθολικούς ονομάζουμε τους χριστιανούς που θεωρούν τον πάπα της Ρώμης αρχηγό της χριστιανικής Εκκλησίας.

ΣΤ. Η Μακεδονική αναγέννηση

Τα γράμματα, οι επιστήμες και η εκπαίδευση

Πατριάρχης Φώτιος

Ο Φώτιος ήταν Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (858–867 και 878–886). Εργάστηκε για να εκχριστιανίσει τους Σλάβους και επηρέασε το βυζαντινό αυτοκράτορα στις σχέσεις με την Εκκλησία και με τη δυτική Ευρώπη.

Ο Φώτιος ήταν από τους πιο μορφωμένους ανθρώπους στην εποχή του. Τα πιο γνωστά του έργα είναι η *Μυριόβιβλος* ή *Βιβλιοθήκη* και το *Λεξικό*. Η *Μυριόβιβλος* είναι μια συλλογή με σημειώσεις για 280 αρχαία και χριστιανικά βιβλία. Πολλά από αυτά τα έργα δε σώζονται σήμερα.

Το παρακάτω απόσπασμα μιλάει για το έργο *Αλεξάνδρου Ανάβασις* του Αρριανού.

Π 4.31

Διαβάσαμε την Ιστορία του Αλεξάνδρου που έγραψε ο Αρριανός σ' επτά βιβλία. Εκεί γράφει για τις συμφωνίες που έκανε με τους Αθηναίους και τους άλλους Έλληνες, εκτός από τους Λακεδαιμονίους, πώς πέρασε στην Ασία και πώς σε τρεις μάχες κατέστρεψε τους Πέρσες: πρώτα στο Γρανικό, πώς νίκησε ολοκληρωτικά τους σατράπες του Δαρείου που είχαν 20.000 ιππείς και άλλους τόσους σχεδόν πεζούς, έπειτα στην Ισσό, πώς έκανε τον ίδιο το Δαρείο και τη συνοδεία του να το βάλουν στα πόδια, αφού πήρε αιχμαλώτους τα παιδιά του και την ίδια του τη γυναίκα και πώς [...] τον νίκησε ολοκληρωτικά.

Φώτιος, *Μυριόβιβλος* ή *Βιβλιοθήκη*, μεταξύ των ετών 855–858

Μελέτη αρχαίων κειμένων

Στο παρακάτω απόσπασμα, ο Μιχαήλ Ψελλός, λόγιος του 11ου αιώνα, γράφει πόσο σημαντικό είναι να μελετάμε τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς.

Π 4.32

Όμως τόση πνευματική ξηρασία υπάρχει στη ζωή μας, ώστε όλοι μαζί έχουμε καταλήξει στην αμάθεια. Και έτσι οι πολλοί νομίζουν ότι ακόμη και η βροχή δεν έρχεται από τα σύννεφα, αλλά [...] από τρύπες στον ουρανό, από τις οποίες περνάει το νερό [...]. Εγώ λοιπόν σας λέω να πάψετε να τρέφεστε από αυτά που πιστεύουν οι πολλοί και να ασχοληθείτε με τις επιστήμες [...] και να μάθετε πως η ελληνική σοφία, αν και αμάρτησε προς το θείο και προς τη θεολογία, παρ' όλα αυτά γνώρισε τη φύση όπως τη δημιούργησε ο Πλάστης.

Μιχαήλ Ψελλός, *Λόγοι*, 11ος αιώνας

Εγκυκλοπαιδικά έργα

Το πιο σημαντικό εγκυκλοπαιδικό έργο της εποχής είναι η *Σούδα*, ένα λεξικό που γράφτηκε για να συγκεντρώσει πολλές και διαφορετικές γνώσεις. Δεν ξέρουμε ποιος το έγραψε. Στο παρακάτω απόσπασμα διαβάζουμε για μερικά τοπωνύμια της Θράκης.

Π 4.33

Αίνος: είναι πόλη της Θράκης που Έλληνες αρχικά κατοίκησαν από τα Αλωπεκόννησα, ύστερα από τη Μυτιλήνη και την Κύμη την εποίκισαν. Και από αυτό ο πολίτης της λέγεται Αινίτης [...]

Αμφίπολη: είναι πόλη της Θράκης. Το προηγούμενο όνομά της ήταν «Εννέα Οδοί». Κάποιοι λένε ότι ονομάστηκε Αμφίπολη γιατί ο τόπος της κατοικήθηκε περιφερειακά. Το όνομα Αμφίπολη κλίνεται με γενική Αμφιπόλεως [...]

Ροδόπη: όνομα κύριο και βουνό της Θράκης, από το οποίο πηγάζει ο Έβρος, ποταμός της Θράκης [...]

Τορωναίος: όνομα κύριο και *Τορώνη*, πόλη της Θράκης.

Σούδα, πρώτο μισό 10ου αιώνα

Αναλφαβητισμός

Οι άνθρωποι που δεν ξέρουν να διαβάζουν και να γράφουν λέγονται αναλφάβητοι. Για ν' αντιμετωπίσει τον αναλφαβητισμό στη διοίκηση και τα προβλήματα που δημιουργούσε, ο αυτοκράτορας Λέοντας ΣΤ' ο Σοφός όρισε ότι οι χωρικοί μπορούν να κάνουν τη διαθήκη τους έγκυρη μόνο με τα λόγια τους, αφού οι περισσότεροι δεν ήξεραν να γράφουν.

Ζ. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία σε κρίση

Μισθοφόροι

Το παρακάτω κείμενο δίνει οδηγίες για το πώς πρέπει να συμπεριφέρεται ο διοικητής στους μισθοφόρους στρατιώτες του.

Π 4.34

Τους στρατιώτες σου να τους φροντίζεις πολύ. Να μην τους κόβεις [...] το μισθό τους, γιατί ο στρατιώτης, που πληρώνεται από σένα, σου πουλάει το αίμα του. Να τους δίνεις αξιώματα, όχι βέβαια σ' όλους, αλλά στους δραστήριους [...]. Να μην τους λείπει τίποτε, αλλά να παίρνουν την τροφή τους χωρίς διακοπή κάθε μήνα και τις ζωτροφές τους και τους μισθούς τους ολόκληρους. Αν τους αμείβεις, δε θα σου κάνουν κακό. Αν όμως τους λείπει κάτι, σίγουρα θα θελήσουν να πάνε εκεί όπου θα μπορέσουν να χορτάσουν. Κι αν πάνε, θα γίνουν [...] εχθροί σου.

Κεκαυμένος, Στρατηγικό, το έτος 1071 περίπου

Π 4.35

Σελτζούκοι

Στο τέλος του 10ου αιώνα οι Σελτζούκοι βρίσκονταν στην κεντρική Ασία. Εκεί έγιναν μουσουλμάνοι. Μέχρι τα μέσα του 11ου αιώνα κατέκτησαν την Περσία και τη Μεσοποταμία και ίδρυσαν την **Αυτοκρατορία των Μεγάλων Σελτζούκων**. Τότε ο αρχηγός τους πήρε τον τίτλο **σουλτάνος**.

Κανάτα φτιαγμένη σαν πουλί. Αρχές 13ου αιώνα, Ουάσινγκτον (ΗΠΑ), Πινακοθήκη Τέχνης Φριρ.

Π 4.36

Η Αυτοκρατορία των Μεγάλων Σελτζούκων

Π 4.37

Δείγμα από την τέχνη που αναπτύχθηκε στην Περσία την εποχή που κυβερνούσαν οι Μεγάλοι Σελτζούκοι: πιάτο από την πόλη Κασάν στο Ιράν. Η επιγραφή μάς πληροφορεί ότι φτιάχτηκε το έτος Εγίρας 607 (1210). Πάνω εικονίζει ένα άλογο και πέντε ανθρώπινες μορφές και κάτω μια γυναίκα που κολυμπάει. 1210, Ουάσινγκτον (ΗΠΑ), Πινακοθήκη Τέχνης Φριρ.

Αιχμαλωτίστηκε

Πώς έγινε η συνάντηση ανάμεσα στο βυζαντινό αυτοκράτορα Ρωμανό Δ΄ Διογένη (1068–1071) και το Σελτζούκο σουλτάνο Αλπ Αρσλάν (1063–1072), μας πληροφορεί ο βυζαντινός λόγιος Μιχαήλ Ψελλός.

Π 4.38

Ο αρχηγός του εχθρικού στρατού [ο Αλπ Αρσλάν], όταν είδε ότι ο βασιλιάς των Ρωμαίων ήταν αιχμάλωτός του, δεν περηφανεύτηκε για το κατόρθωμά του. [Αντίθετα] παρηγορεί τον αιχμάλωτό του, τον βάζει να τρώει μαζί του, τον γεμίζει με τιμές, του δίνει φρουρά, απελευθερώνει όσους ήθελε [ο Ρωμανός] και, τέλος, απελευθερώνει και τον ίδιο. Αφού έκλεισε μαζί του συμφωνία και πήρε [από το Ρωμανό] υποσχέσεις με όρκους, τον έστειλε με πολυάριθμη φρουρά [...] να πάρει και πάλι την εξουσία [στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία].

Μιχαήλ Ψελλός, Χρονογραφία, τέλη 11ου αιώνα

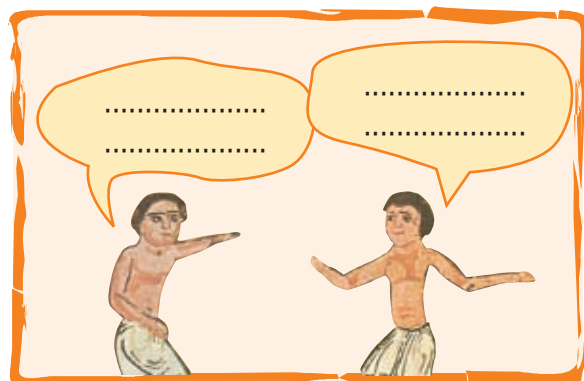
Π 4.39

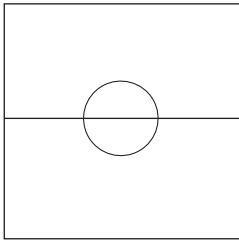
Τρίπτυχο από ελεφαντόδοντο. Εικονίζει το Χριστό να στέφει τον αυτοκράτορα Ρωμανό Δ΄ Διογένη και τη σύζυγό του Ευδοκία Μακρεμβολίτισσα. Ο Ρωμανός καταγόταν από δυνατούς της Μικράς Ασίας. 1068, Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας.

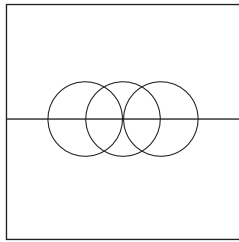
- 1 Η Ελένη, που είναι παντρεμένη με το Μακάριο, πεθαίνει το 912 χωρίς να κάνει παιδιά. Ο σύζυγός της και ο αδελφός της Ευσέβιος διεκδικούν, ο καθένας για λογαριασμό του, τα χωράφια της. Γι' αυτό πηγαίνουν στα δικαστήρια. Ποιες συλλογές νόμων θα χρησιμοποιήσουν οι δικαστές για να βγάλουν την απόφασή τους;
- 2 Ο Πέτρος είναι παντρεμένος με την Ευθυμία. Έχουν επτά παιδιά: το Βλάσιο 16, την Ευδοκία 14, τον Πορφύριο 13, τη Θεοφανώ 10, το Φιλάρετο 9, τη Σεβαστή 8 και την Ευφροσύνη 5 ετών. Το 921 ζουν σ' ένα μικρό χωριό στο θέμα Οψικίου, στη Μικρά Ασία. Γράψτε ένα κείμενο (με 100–110 λέξεις) περιγράφοντας μια συνηθισμένη μέρα από τη ζωή τους. Μιλήστε για το σπίτι τους, τις ασχολίες τους, τον τρόπο που ντύνονταν, τι έτρωγαν, τα προβλήματά τους.
- 3 Ο Παρθένιος είναι πάροικος στα κτήματα του «δυνατού» Αρσένιου Σκληρού, στο θέμα της Μακεδονίας, στην περιοχή της Θράκης. Το καλοκαίρι του 919 ο Αρσένιος Σκληρός, επειδή μάλωσε με τον Παρθένιο, τον διώχνει με τη βία από τη γη που καλλιεργούσε. Ο Παρθένιος πηγαίνει τότε στο δικαστή του θέματος ζητώντας να επιστρέψει στα κτήματα του Σκληρού. Ποιος από τους δύο έχει δίκιο; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- 4 Ο «δυνατός» Ευστάθιος Δούκας, 32 ετών, κατέχει το 939 δύο φορές πιο πολλή γη από το 934. Με ποιους τρόπους μπορεί να έγινε αυτό; Γράψτε ένα σχετικό κείμενο με 60–70 λέξεις.
- 5 Διαβάστε την πηγή Π 4.3. α) Τι είδους πηγή είναι; Πότε γράφτηκε; Είναι μια πηγή σύγχρονη με τα γεγονότα που αναφέρει ή μεταγενέστερη από αυτά; β) Ο Δημήτριος είναι ένας μικροκαλλιεργητής σ' ένα χωριό στο θέμα της Μακεδονίας. Την άνοιξη του 934 αποφασίζει να πουλήσει ένα χωράφι του. Οι υποψήφιοι αγοραστές είναι: ο γαμπρός του Μακάριος που ζει σ' ένα χωριό στο θέμα Θεσσαλονίκης, ο μυλωνάς του χωριού του Προκόπιος και ο Φίλιππος, ένας ράφτης από την Κωνσταντινούπολη. Με βάση την πηγή Π 4.3 ποιος τελικά θα προτιμηθεί; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- 6 Διαβάστε την πηγή Π 4.4. α) Τι είδους πηγή είναι; Πότε γράφτηκε; β) Ο Ιωάννης, που πουλάει ψάρια στην Κωνσταντινούπολη, την άνοιξη του 923 διώχτηκε από τη συντεχνία που ανήκε, αφού πρώτα τιμωρήθηκε με ξύλο και τον κούρεψαν. Τι μπορεί να έγινε;
- 7 Ο μανάβης Θεόφιλος και ο τσαγκάρης Νεόφυτος συναντιούνται μια ανοιξιάτικη ημέρα του 988 σ' ένα λουτρό στην Κωνσταντινούπολη. Ο Νεόφυτος διηγείται μ' ενθουσιασμό στο Θεόφιλο πώς πέρασε την προηγούμενη ημέρα στον Ιππόδρομο. Γράψτε το σαν διάλογο.

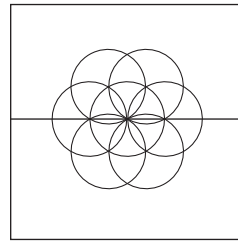
- 8 Φτιάξτε το δικό σας αραβούργημα! Ακολουθώντας τις οδηγίες που δίνονται προσπαθήστε με τη βοήθεια ενός χάρακα και ενός διαβήτη να διακοσμήσετε το πλαίσιο με το δικό σας αραβούργημα.

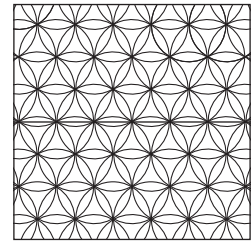
- 1) Χωρίστε το πλαίσιο σε δύο ίσα μέρη με μια γραμμή. Με το διαβήτη σχηματίστε έναν κύκλο σ' ένα σημείο της γραμμής.

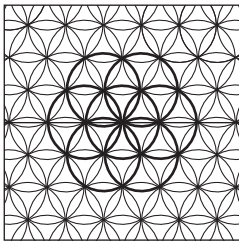
- 2) Με το διαβήτη σχηματίστε δύο άλλους κύκλους που να τέμνουν τον πρώτο σε δύο σημεία.

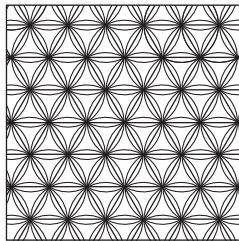
- 3) Κάντε και άλλους κύκλους που να τέμνονται μεταξύ τους σε διάφορα σημεία.

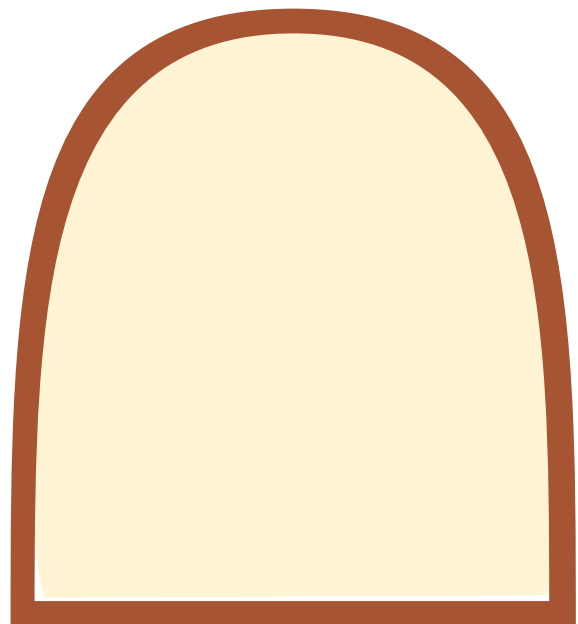
- 4) Συνεχίστε προς όλες τις κατευθύνσεις.

- 5) Με το διαβήτη σχεδιάστε ένα σύμπλεγμα από κύκλους που τέμνονται μεταξύ τους σε διάφορα σημεία.

- 6) Ενώστε τα κέντρα των κύκλων με ευθείες γραμμές

- 9 Δείτε προσεκτικά τις εικόνες. Είναι δύο μικρογραφίες που χρονολογούνται στο 13ο αιώνα και βρίσκονται στο Βατικανό, στην Αποστολική Βιβλιοθήκη του Βατικανού. Μπορείτε να τις περιγράψετε; Προσπαθήστε να γράψετε μια σύντομη λεζάντα (15–20 λέξεις) για την καθεμιά από αυτές με όλες τις σχετικές πληροφορίες που διαθέτουμε (τι εικονίζουν, πότε έγιναν, πού βρίσκονται σήμερα).

- 10 Ψάξτε οριζόντια και κάθετα στο κρυπτόλεξο να βρείτε 18 λέξεις σχετικά με τα γράμματα, τις επιστήμες και τις τέχνες στον αραβοϊσλαμικό κόσμο.

A	Γ	Χ	A	P	A	B	O	Y	P	Γ	H	M	A	T	A
E	K	E	I	N	O	Σ	Λ	O	Γ	I	K	H	Σ	Π	A
E	Z	Λ	O	Γ	O	T	E	X	N	I	A	Λ	Y	N	Ω
Σ	I	A	T	P	I	K	H	Z	Ω	O	Λ	O	Γ	I	A
Φ	I	Λ	O	Σ	O	Φ	I	A	K	Z	Λ	Π	Δ	Φ	M
A	Π	X	M	I	K	P	O	Σ	A	Ω	I	A	Ω	X	H
P	E	H	Π	E	P	N	Ω	T	Λ	E	Γ	N	P	H	Λ
M	Λ	M	A	Π	A	T	E	P	A	Σ	P	I	O	M	O
A	T	E	M	M	I	K	P	O	Γ	P	A	Φ	I	E	Σ
K	E	I	Π	A	I	Z	Ω	N	E	A	Φ	A	T	I	N
O	Σ	A	A	Λ	Λ	O	Y	O	Λ	O	I	Γ	P	A	O
Λ	K	Λ	Σ	Π	O	I	H	M	A	T	A	A	E	Φ	M
O	M	A	Θ	H	M	A	T	I	K	A	Z	Π	N	A	I
Γ	E	Ω	Γ	P	A	Φ	I	A	N	I	K	H	O	I	K
I	K	O	M	O	T	H	N	N	H	Φ	Y	Σ	I	K	H
A	I	Θ	A	Σ	O	Σ	Π	A	P	A	M	Y	Θ	I	A

Σκορ:
 1-9 λέξεις: Ψάξτε κι άλλο, 9-11 λέξεις: Έτσι κι έτσι, 12-14 λέξεις: Καλά, 15-16 λέξεις: Πολύ καλά, 17-18 λέξεις: Μπράβο! Άριστα!

- 11 Στο παρακάτω κείμενο, που έχει θέμα την εκπαίδευση στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία το 10ο αιώνα, υπάρχουν μερικά λάθη. Μπορείτε να τα βρείτε και να τα διορθώσετε;

	Η παιδεία και αυτή την εποχή χωρίζεται σε δύο κύκλους. Ο πρώτος κύκλος ονομάζεται εγκύκλιος παιδεία και διαρκεί τρία χρόνια. Σε αυτόν οι μαθητές μαθαίνουν ανάγνωση, γραφή και λίγη αριθμητική. Όσοι μαθητές ήθελαν και είχαν χρήματα μπορούσαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους. Ο δεύτερος κύκλος ονομάζεται προπαιδεία και διαρκεί τέσσερα με πέντε χρόνια. Σχολεία γι' αυτόν τον κύκλο υπήρχαν όμως μόνο στην Κωνσταντινούπολη.	
	Στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία ξεχώριζαν την εκκλησιαστική από την κοσμική εκπαίδευση. Στην κοσμική εκπαίδευση μάθαιναν γραμματική, ρητορική, φιλοσοφία, αριθμητική, γεωμετρία, μουσική, αστρονομία και γυμναστική. Γνωρίζουμε ότι τα σχολεία ήταν ιδιωτικά και οι μαθητές, αγόρια και κορίτσια, πλήρωναν δίδακτρα στους δασκάλους. Γνωρίζουμε επίσης ότι το κράτος έδινε χρήματα στα σχολεία και τα έλεγε.	

- 12 Διαβάστε την πηγή Π 4.17. α) Ποιος έγραψε το κείμενο και πότε; Τι είδους κείμενο είναι; Σε ποιον απευθύνεται; Πότε έγιναν τα γεγονότα με τα οποία έχει σχέση; Είναι μια πηγή σύγχρονη με τα γεγονότα που αναφέρει ή μεταγενέστερη από αυτά; β) Ποιες λέξεις και εκφράσεις χρησιμοποίησε, σύμφωνα με το συγγραφέα της πηγής, ο βυζαντινός αυτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς για να χαρακτηρίσει την πολιτική του Όθωνα Α';
- 13 Διαβάστε την πηγή Π 4.18. α) Ποιος έγραψε το κείμενο και πότε; Σε ποιον απευθύνεται; β) Προσπαθήστε να γράψετε ένα δικό σας κείμενο (με 70–80 λέξεις) για το ποιοι είναι οι Πετсенέγκοι και τι μπορεί να συμβεί στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία αν δεν έχει ειρηνικές σχέσεις μαζί τους.
- 14 Τοποθετήστε στην ιστορική γραμμή τις παρακάτω εκκλησίες, τοιχογραφίες και ψηφιδωτά:

Το καθολικό του μοναστηριού στο Δαφνί (Αττική). Τέλη 11ου – αρχές 12ου αιώνα.

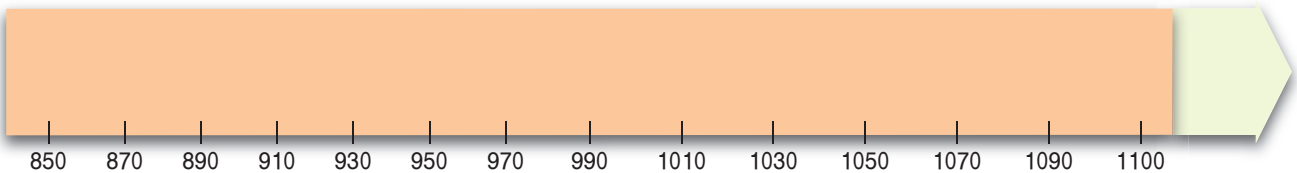
Ψηφιδωτό με τη «Δευτέρα Παρουσία». Δεύτερο μισό 11ου αιώνα, Βενετία (Ιταλία), εκκλησία Σάντα Μαρία Ασούντα.

Τοιχογραφία με το Χριστό ανάμεσα σε αγγέλους. Αρχές 10ου αιώνα, Καππαδοκία (Τουρκία), εκκλησία Χατσλί Κιλισέ.

Το καθολικό στη Νέα Μονή της Χίου. Μέσα 11ου αιώνα.

Ψηφιδωτό από την εκκλησία της Αγίας Σοφίας στη Θεσσαλονίκη. Μεταξύ των ετών 880-885.

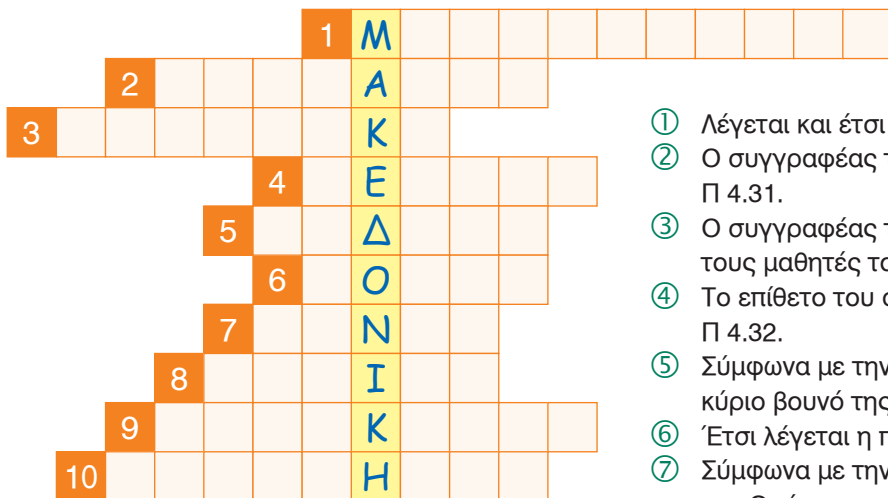

Η εκκλησία των Αγίων Ιάσωνος και Σωσίπατρου που χτίστηκε στην Κέρκυρα (Επτανήσα) γύρω στο έτος 1000.

Τοιχογραφία με σκηνές από τα παιδικά χρόνια του Χριστού. 10ος αιώνας, Προκόπι Καππαδοκίας (Τουρκία), Παντζαρλίκ Κιλισέ.

15 Διαβάστε τις πηγές Π 4.31, Π 4.32 και Π 4.33. Ποιοι τις έγραψαν και πότε; Λύστε την παρακάτω ακροστιχίδα με στοιχεία από τις πηγές Π 4.32, Π 4.33 και Π 4.34.

- ① Λέγεται και έτσι η πηγή Π 4.31.
- ② Ο συγγραφέας του βιβλίου που αναφέρει η πηγή Π 4.31.
- ③ Ο συγγραφέας της πηγής Π 4.32 συμβουλεύει τους μαθητές του να διαβάσουν ... κείμενα.
- ④ Το επίθετο του συγγραφέα που έγραψε την πηγή Π 4.32.
- ⑤ Σύμφωνα με την πηγή Π 4.33 έτσι ονομάζεται το κύριο βουνό της Θράκης.
- ⑥ Έτσι λέγεται η πηγή Π 4.33.
- ⑦ Σύμφωνα με την πηγή Π 4.33 μια από τις πόλεις της Θράκης.
- ⑧ Ο συγγραφέας της πηγής Π 4.31.
- ⑨ Σε αυτόν τον αιώνα γράφτηκε η πηγή Π 4.32.
- ⑩ Ο συγγραφέας της πηγής Π 4.32 συμβουλεύει τους μαθητές του να ασχοληθούν με τις ...

16 Διαβάστε την πηγή Π 4.34. α) Ποιος την έγραψε και πότε; Πότε χρονολογούνται τα γεγονότα με τα οποία έχει σχέση; Είναι μια πηγή σύγχρονη με τα γεγονότα που αναφέρει ή μεταγενέστερη; β) Ο Αρτέμιος είναι ένας αξιωματούχος του βυζαντινού κράτους. Το φθινόπωρο του 1054 πηγαίνει στα χωριά του θέματος της Μακεδονίας για να συγκεντρώσει μισθοφόρους στρατιώτες. Με βάση τις πληροφορίες που παίρνετε από την πηγή Π 4.34 γράψτε ένα κείμενο (70–80 λέξεις) με όσα λέει ο Αρτέμιος για να πείσει τους αγρότες να γίνουν μισθοφόροι. Το κείμενό σας να είναι γραμμένο στο δεύτερο πρόσωπο του πληθυντικού αριθμού.

17 Στον πίνακα παρακάτω αντιστοιχίστε τις ιστορικές πληροφορίες στην αριστερή στήλη με τις ιστορικές πηγές στη δεξιά στήλη (κάποιες πληροφορίες στην αριστερή στήλη αντιστοιχούν στην ίδια πηγή).

Μελετώντας τα αρχαία ελληνικά κείμενα μπορούμε να μάθουμε πολλά πράγματα για τη φύση.	Π 4.3
Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία χρησιμοποίησε πολλές φορές τη διπλωματία.	Π 4.4
Στα μέσα του 11ου αιώνα όλο και πιο πολλοί μισθοφόροι υπηρετούσαν στο στρατό του βυζαντινού αυτοκράτορα.	Π 4.18
Οι βυζαντινοί αυτοκράτορες έχουν την εξουσία τους από το Θεό.	Π 4.22
Το βυζαντινό κράτος έλεγχε τις τιμές στα τρόφιμα.	Π 4.32
Οι αυτοκράτορες της Μακεδονικής δυναστείας πήραν μέτρα για να ελέγξουν τους δυνατούς.	Π 4.34
Οι βυζαντινοί αυτοκράτορες δεν πήραν την εξουσία με τη βία.	

ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ ΜΕΤΡΟ 1.1
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 1.1.1
ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ:
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ/ΕΛΚΕ
ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ ΕΡΓΟΥ:
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΑΝΝΑ ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΘΑΛΕΙΑ ΔΡΑΓΩΝΑ

Η ΠΡΑΞΗ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΛΟΓΕΙΤΑΙ ΑΠΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ (ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ) ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ ΚΑΤΑ 80% ΚΑΙ 20% ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ, ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

